

АРТ-ПЕДАГОГІКА ЯК ІННОВАЦІЯ СУЧАСНОЇ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

Руденька Т. М.

У статті представлено аналіз категорії арт-педагогіки в сучасній педагогічній науці. Виявлено специфіку залучення мистецтва до професійної підготовки фахівців. Сформульовано авторське визначення арт-педагогіки, враховуючи специфіку її застосування в процесі професійної підготовки фахівців мистецького напрямку. Виявлено інноваційні характеристики арт-педагогіки за критеріями новизни, радикальності, масштабності, способу виникнення, галузі здійснення та організаційної форми.

Ключові слова: арт-педагогіка, фахівці мистецького напрямку, інновації.

В статье представлен анализ категории арт-педагогика в современной педагогической науке. Выявлена специфика привлечения искусства к профессиональной подготовке специалистов. Сформулировано авторское определение арт-педагогика с учетом ее использования в процессе профессиональной подготовки специалистов творческого направления. Выявлены инновационные характеристики арт-педагогика по критериям новизны, радикальности, масштабности, способа появления, отрасли применения и организационной формы.

Ключевые слова: арт-педагогика, специалисты художественного направления, инновации.

The author analyzes the category of art pedagogy in the modern pedagogical science. The peculiarity of including art in professional training of specialists has been revealed. The author's definition of art pedagogy has been formulated taking into consideration the peculiarity of its application in the process of professional training of art specialists. The innovative characteristics of art pedagogy have been identified according to the criteria of novelty, efficacy, scope, origin, area of application, and organization form.

Key words: art-pedagogy, art specialists, innovations.

Актуальність досліджуваної проблеми. Глобальні процеси реформування системи освіти в Україні та у всьому світі передбачають розробку інноваційних форм і методів навчання на всіх ступенях підготовки фахівців, в тому числі і мистецького напрямку. Майбутні фахівці мистецького напрямку – особлива категорія спеціалістів, які мають певні художні й мистецькі обдарування, прагнення створювати художньо вартісний професійний продукт, варіативне мислення. Фактична професійна підготовка фахівців мистецького напрямку значною мірою співпадає з їх творчою діяльністю, що викликає необхідність осмислення ролі і місця арт-педагогіки у системі форм та методів професійної підготовки саме цих фахівців у коледжі культури і мистецтв. Ефективність означеної професійної підготовки, на нашу думку, є залежною від реалізації взаємозв'язку навчання, виховання, розвитку, пізнавальної та творчої діяльності студента в процесі його професійного становлення.

Серед інноваційних технологій професійної підготовки фахівців дедалі більше уваги приділяється тим, які вмщують мистецьку складову, яка, за влучним висловом М. Кагана [1], "олюдноє" процеси навчання і виховання. Про педагогічні можливості мистецтва та його значення в становленні особистості писали класики педагогічної науки: Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Р. Штайнер, К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський та ін. Означена технологія залучення мистецтва до вирішення педагогічних задач набула в педагогічній науці назви "арт-педагогіка". Розробники цієї галузі педагогічного знання – О. Булатова, Ж. Валєєва, М. Гузева, М. Катренко, Л. Лебедева, В. Соколова та ін. – розглядають педагогічні ресурси мистецтва в різних аспектах (навчання і виховання дітей різного віку; соціально-педагогічна діяльність з дітьми, що мають певні вади розвитку; арт-педагогіка в системі технологій професійної підготовки фахівців тощо). Арт-педагогіка є міждисциплінарною галуззю теорії і практики педагогічної діяльності: вона об'єднує теоретико-методологічний та технологічний інструментарій мистецтва, педагогіки, психології, соціології, філософії, естетики і слугує інтеграції гуманітарних знань з метою якомога більш ефективної професійної підготовки фахівців різних спеціалізацій, в тому числі й мистецьких.

Мета статті полягає в обґрунтуванні інноваційності арт-педагогіки в сучасній педагогічній науці як підґрунтя розробки технологій професійної підготовки фахівців.

Мистецтво є специфічною галуззю людської діяльності і формою суспільної свідомості. Водночас це унікальний спосіб впливу на формування особистості, в тому числі й особистості фахівця мистецького напрямку. Сучасне мистецтво виконує у суспільстві різноманітні *функції* (естетичну,

соціальну, компенсаторну, гедоністичну, пізнавальну, прогностичну, виховну) [2]; проте останнім часом у нього з'явилася ще й психотерапевтична функція, представлена арт-терапією.

Арт-терапія, в свою чергу, породила арт-педагогіку, яка і є предметом нашого дослідження. Арт-педагогіка у сучасному світі розвивається в досить складних умовах, оскільки не може покладатися на мистецтво в його класичному розумінні, адже національні культурні традиції значною мірою втрачені, духовні орієнтири деформуються і нівелюються, сімейне виховання втрачає свою вирішальну силу впливу на особистість. Натомість арт-педагогіка здобула можливість делікатно впливати на становлення особистості на різних етапах її соціалізації, професійного розвитку, формування стійкої аксіологічної сфери з урахуванням того, що є шанс наблизитися до інтересів і цінностей майбутнього фахівця, якоюсь мірою скоректувати процес професійного саморозвитку та розвитку професійних цінностей. Як цілком справедливо зазначає Л. Лебедєва [3], арт-педагогіка дає можливість суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і учня/студента в одному соціокультурному просторі з метою реалізації таких завдань:

- 1) розвитку емоційно-вольової сфери майбутнього фахівця мистецького напрямку;
- 2) розвитку креативності, важливої і як особистісної, і як професійної характеристики фахівця;
- 3) гармонізації особистісного розвитку майбутнього фахівця мистецького напрямку та його позитивної "Я-концепції".

У педагогічній науці арт-терапію як наукове поняття найчастіше пов'язують з соціально-педагогічною діяльністю з дітьми групи ризику, і навіть як з напрямком теорії і практики дефектології [4, с. 4–5]. Натомість професійно-педагогічний зміст арт-педагогіки розглядається значно рідше. Так, у визначенні арт-педагогіки звертається увага, як правило, на мистецький характер цього методу, який має на меті допомогти дитині розуміти себе і жити в гармонії з навколшишнім соціумом. Тому соціально-педагогічний зміст арт-педагогіки на сьогодні виявляється найбільш яскраво вираженим; щодо арт-терапії, то вона розглядається переважно у психологічних чи соціально-психологічних розробках. Проте навіть з урахуванням сказаного вище для нас важливим є можливість арт-педагогіки вирішувати завдання, близькі до професійно-педагогічних, оскільки арт-педагогіка:

- дає можливість застосовувати інтерактивні технології навчання фахівців мистецького напрямку;
- розвиває рефлексивну культуру і самоконтроль студентів;
- сприяє розвитку всіх органів відчуттів, що є важливим для фахівців саме цієї галузі;
- налагоджує комунікативний простір на заняттях;
- полегшує мислительні процеси;
- дає вихід негативним відчуттям, агресії та ін.

Проблеми арт-педагогіки у професійній підготовці фахівців різного профілю стали об'єктом дослідження в дисертаційних роботах останнього десятиліття. З проаналізованих нами джерел в цьому відношенні можна назвати дослідження М. Катренко "Артпедагогіка як засіб творчої діяльності студентів у фізичному вихованні" (2011) [5]; автор дослідження фактично ототожнює арт-педагогіку і творчу діяльність майбутніх фахівців. До засобів арт-педагогіки М. Катренко відносить музику, художнє мистецтво, хореографію і літературу. Близьким за висновками і об'єктом дослідження є дисертація Н. Шумакової "Артпедагогіка як гуманістична система освіти учнів у галузі фізичної культури" (2006) [6]. Дослідниця наголошує на проблемі відсутності кваліфікованих викладачів для реалізації технологій навчання в галузі арт-педагогіки і формулює власне її визначення: це гуманістична система освіти, яка поєднує засоби фізичної культури і цінності мистецтва, що виявляють комплексний вплив на мотиваційно-ціннісну, духовну і фізичну сфери життєдіяльності особистості. Можливості арт-педагогіки у професійній підготовці педагогів-психологів представлено в дисертаційному дослідженні М. Гузевої "Формування професійної готовності майбутніх педагогів-психологів до патріотичного виховання дітей засобами артпедагогіки" (2004) [7]. Дослідниця пропонує власне визначення арт-педагогіки як художньої педагогіки, яка синтезує дві галузі наукового знання (мистецтва і педагогіки), а головними функціями її є культурологічна, освітня і виховна. Технології арт-педагогіки в навчальному процесі вишу аналізує в своєму дослідженні М. Бережная (2008) [8], наголошуючи на адаптаційних можливостях арт-педагогіки в процесі становлення молоді в соціокультурному просторі вишу. Підготовку фахівців мистецького напрямку засобами арт-педагогіки вивчає Ю. Богачова (2007) [9], пов'язуючи арт-педагогіку з кінезітерапією (терапією рухів людини), танцювальною терапією, музикотерапією тощо.

Більш близьким до проблематики нашого дослідження є визначення арт-педагогіки О. Черевко, де вона визначається як галузь педагогіки, в межах якої в навчальному процесі використовується художнє мистецтво, музична та театральна педагогіка, а також художня арт-терапія, казкотерапія, фотоколаж та ін. [10]. Т. Соколова пояснює складність категоріального аналізу арт-педагогіки тим, що "поняття "арт" і "педагогіка" відводять нас від процесів виховання, навчання в їх загальноприйнятому і професійному розумінні" [11]. Об'єктом дослідження в арт-педагогіці є сфера мистецтва, тому вона близька до галузі професійної підготовки фахівців мистецького напрямку. Арт-педагогіка по своїй суті є

гуманістичною, креативною, інтегративною. Гуманістичний характер арт-педагогіки визначається тим, що вона передбачає окреслення особистості як найвищої цінності, яка має власну індивідуальність. Ідея креативності, закладена в арт-педагогіці, передбачає наявність у професійній підготовці фахівців мистецького напрямку креативного середовища, креативного продукту і креативного процесу [11]. Інтегративність як характеристика арт-педагогіки означає наявність у навчальному процесі занять, збагачених тими чи іншими видами мистецтва.

У дослідженні Н. Сергєєвої подано найбільш концептуально виважене, на нашу думку, визначення арт-педагогіки як інноваційного практико-орієнтованого напрямку в педагогічній науці, який вивчає "природу, загальні закономірності, принципи, механізми й універсальні способи залучення мистецтва для вирішення різноманітних педагогічних завдань" [4, с. 11]. Саме в цьому визначенні підкреслюється інноваційний характер арт-педагогіки на теоретичному й практично-професійному рівні.

Для реалізації арт-педагогіки в навчальному процесі необхідно:

1) активно використовувати художнє мистецтво для засвоєння інтелектуального і духовного досвіду майбутніми фахівцями;

2) зважати на інтеріоризацію знань, умінь і навичок арт-спрямування, тобто подавати навчальний матеріал у різних модальностях на підставі існуючих у людини репрезентативних систем (візуальної, аудіальної, кінестетичної, полімодальної) [12, с. 137] ;

3) налагоджувати суб'єкт-суб'єктну сферу в комунікативному просторі "викладач – студент".

На нашу думку, арт-педагогіка є інноваційною категорією сучасної педагогічної науки. Причому ми трактуємо означену інновацію не просто як внесення додаткових змін у вже існуючі форми і методи професійної підготовки фахівців, а як сукупність певних змін на технологічному рівні з метою поліпшення дії всього процесу професійної підготовки фахівців мистецького напрямку. Науковці пропонують розглядати інновації за певними критеріями новизни. Тому ми зробили спробу спроектувати таблицю, в якій зосереджені характеристики арт-педагогіки як інноваційної категорії (табл. 1).

Таблиця 1

Інноваційні характеристики арт-педагогіки в професійній підготовці фахівців мистецького напрямку у коледжі

Критерій інноваційності	Сутність означеного критерію	Взаємозв'язок з професійною підготовкою фахівців мистецького напрямку
Новизни	Нові педагогічні ідеї або ж реадатовані педагогічні новинки	Арт-педагогіка як маловивчена категорія сучасної педагогіки є інноваційною педагогічною ідеєю в професійній підготовці фахівців мистецького напрямку
Радикальності	Новації, які поліпшують відомі розвинені напрямки діяльності	Професійна підготовка фахівців мистецького напрямку в коледжі передбачає використання арт-форм і арт-методів; однак арт-педагогіка забезпечує їх цілісний системний характер на рівні спеціальної педагогічної технології
Масштабності	Реформаційні зміни системи освіти; зміни в окремих навчальних закладах	Введення арт-педагогічної технології передбачатиме введення змістових і організаційних змін в усю діяльність коледжу культури і мистецтв
Способу виникнення	Спеціально організовані новації, запропоновані навчальним закладом; новації, які виникають у педагогічній діяльності окремих викладачів	Педагоги коледжу культури і мистецтв мають внести відповідні зміни у власні технології викладання на рівні навчальних планів, програм, які враховуватимуть специфіку застосування арт-педагогіки
Галузі здійснення	Новації в змісті освіти, змісті навчальних дисциплін, методиках викладання	Бажаним у професійній підготовці фахівців мистецького напрямку є введення спецкурсів і факультативів, які реалізуватимуть завдання арт-педагогіки
Організаційної форми	Новації в окремих заняттях, техніках чи технологіях	В заняттях зі спеціальних дисциплін доречним буде застосування окремих елементів арт-педагогічних методів у професійній підготовці фахівців мистецького напрямку

Л. Лебедева аналізує взаємозв'язок арт-педагогіки та арт-терапії і пропонує виділяти в останній такі суттєві категоріальні ознаки: системність, взаємодію, фасилітативний характер [3]; тому дослідниця визначає цю категорію як динамічну систему взаємодії між учнем/студентом і дорослим/викладачем (арт-терапевтом), і продуктом їх творчості у фасилітативному арт-педагогічному просторі, що дасть можливість виконати такі освітні завдання: психотерапевтичне, корекційне, діагностичне, розвивальне, реабілітаційне. У сфері професійної підготовки фахівців мистецького напрямку найбільш важливими завданнями, які може реалізувати арт-педагогіка, на нашу думку, є розвивальне і виховне.

Виходячи з вищесказаного, можемо сформулювати висновок про необхідність реалізації певних умов, за яких використання арт-педагогіки в професійній підготовці фахівців мистецького напрямку буде найбільш ефективним, а саме:

1) викладачі коледжу культури і мистецтв будуть професійно й особистісно готові до використання арт-педагогічних технологій у навчальному процесі; з цією метою у них має бути сформована стійка гуманістична позиція й обізнаність у можливостях мистецтва в сфері професійної підготовки фахівців, а також накопичений власний досвід організації та проведення занять з елементами арт-педагогіки;

2) до арт-педагогічної технології буде залучено достатній діагностичний інструментарій, який дозволить виявити необхідність і обсяг арт-педагогічного супроводу професійної підготовки фахівців мистецького напрямку;

3) у навчальному процесі коледжу культури і мистецтв поступово створюватиметься арт-педагогічне середовище;

4) викладачі і студенти будуть забезпечені достатнім методичним і технологічним ресурсом для здійснення арт-педагогічного супроводу професійної підготовки фахівців мистецького напрямку.

Таким чином, у процесі наукового аналізу категорії арт-педагогіки як інноваційного напрямку педагогічної теорії і практики та відносно нової категорії педагогічної науки ми спроектували власне **визначення категорії "арт-педагогіка"**: це педагогічна інновація, сутність якої полягає в залученні інформаційних, технологічних, аксіологічних, педагогічних та психологічних ресурсів мистецтва у процесі професійної підготовки фахівців в умовах ступеневої освіти. Похідними від категорії "арт-педагогіка" вважаємо категорії "арт-педагогічна діяльність" (педагогічна діяльність щодо реалізації професійних завдань засобами мистецтва); "арт-педагогічний процес" (педагогічний процес, в якому використано

мистецькі засоби для вирішення навчально-виховних завдань); "арт-педагогічне середовище" (компонент педагогічного простору, узгоджений зі змістом та сутністю арт-педагогічної діяльності); "арт-педагогічний супровід" (сукупність педагогічних дій щодо розробки й реалізації арт-педагогічних технологій у процесі професійної підготовки фахівців). Розробка структурних компонентів арт-педагогічного супроводу професійної підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку і складає **перспективу наших подальших досліджень.**

Література

1. Каган М. С. Философия культуры : учеб. пособ. / М. С. Каган. – СПб. : Петрополис, 1996. – 415 с.
 2. Пономарев А. Я. Психология творчества и педагогика / А. Я. Пономарев. – М. : Педагогика, 1976. – 280 с.
 3. Лебедева Л. Д. Арт-терапия в педагогике / Л. Д. Лебедева // Педагогика. – 2000. – № 39. – С. 5–8.
 4. Сергеева Н. Ю. Арт-педагогическое сопровождение профессиональной подготовки будущего учителя / Сергеева Наталья Юрьевна : дисс. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.08. – Чебоксары, 2010. – 432 с.
 5. Катренко М. В. Артпедагогика как средство творческой деятельности студентов в физическом воспитании / Катренко Марина Васильевна: дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – "теория и методика физического воспитания, спортивной тренировки, оздоровительной и адаптивной физической культуры. – Ставрополь, 2011. – 176 с.
 6. Шумакова Н. Ю. Артпедагогика как гуманистическая система образования учащихся в области физической культуры / Шумакова Наталья Юрьевна : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13. 00. 01 – Ставрополь, 2006. – 403 с.
 7. Гузева М. В. Формирование профессиональной готовности будущих педагогов-психологов к патриотическому воспитанию детей средствами артпедагогики / Гузева Мария Владимировна : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 – теория и методика профессионального образования. – Ставрополь, 2004. – 176 с.
 8. Бережная М. С. Педагогическая система социокультурной адаптации молодежи в процессе художественно-творческой деятельности / Бережная Мария Сергеевна: дисс. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.02. – М., 2008. – 424 с.
 9. Богачева Ю. В. Формирование профессиональной готовности к практической деятельности педагогов-хореографов в вузах культуры и искусств / Богачева Юлия Владиславовна : дисс. ...канд. пед. наук : спец.13.00.08. – М., 2007. – 215 с.
 10. Черевко О. В. Арт-педагогика в работе учителя-предметника и классного руководителя [Электронный ресурс] / Ольга Викторовна Черевко. – Режим доступа: <http://45minut.info/load/22>. – Назва з екрана.
 11. Соколова Т. А. Артпедагогика как инновационная сфера научного знания и педагогической практики [Электронный ресурс] / Т. А. Соколова. – Режим доступа: raduga.rkc-74.ru/. . . /. – Назва з екрана.
- Шевандрин Н. И. Социальная психология в образовании учеб. пособ. / Н. И. Шевандрин. – М. : ВЛАДОС, 1995. – 544 с.